

جایگاه طنز در اشعار مولانا

عزت نعلبی، علی جعفری و مریم احتشام‌پور

انتشارات مینوفر
Minufar.ir

مشهد مقدس - ۱۳۹۶

سرشناسه	نعمی، عزت، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور	جایگاه طنز در اشعار مولانا/ عزت نعمی، علی جعفری و مریم احتشامپور.
مشخصات نشر	مشهد: انتشارات مینوفر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۹۸ص.
فروست	زبان و ادبیات: ۱۱۱۷.
شابک	978-600-474-047-0 : ۱۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه.
موضوع	مولوی، جلال الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۳ق. -- طنز
موضوع	Mowlavi, Jalaloddin Mohammad Ibn-e Mohammad, 1207 - 1273-- Satire:
موضوع	مولوی، جلال الدین محمد، ۶۰۴ - ۶۷۳ق. مثنوی -- نقد و تفسیر
موضوع	Mowlavi, Jalaloddin Muhammad ibn Muhammad, 1207-1273:
	Masnavi-- Criticism and interpretation
موضوع	شعر فارسی -- قرن ۷ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	Persian poetry -- 13th century -- History and criticism:
موضوع	ادبیات فارسی -- لطایف و حکایات
موضوع	Persian literature -- Anecdotes:
شناسه افزوده	جعفری، علی، ۱۳۷۳ دی -
شناسه افزوده	احتشامپور، مریم، ۱۳۵۳ -
شناسه افزوده	مولوی، جلال الدین محمد، ۶۰۴ - ۶۷۳ق. مثنوی. برگزیده. شرح
رده بندی کنگره	۷: PIR۵۳ ۱۳۹۶ ۷۷۹۷ط/
رده بندی دیویی	۱۳/ف۱۱
شماره کتابشناسی	۵۰، ۳۱۵.

عنوان کتاب: جایگاه طنز در اشعار مولانا	
نویسنده: عزت نعمی، علی جعفری و مریم احتشامپور	
طراح جلد: حسن رحمان پور	صفحه آرا: حسن رحمان پور
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶	شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
قطع: وزیری	چاپ و صحافی: دانا
قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان	شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۷۴-۰۴۷-۰

تمام حقوق چاپ و نشر این اثر محفوظ است.

مشهد مقدس: بلوار جلال آل احمد ۶۹ پ ۱۱۶، ص. پ: ۱۷۵۵-۹۱۸۹۵

همراه: ۰۹۳۵۲۱۶۲۷۵۵ - تلفن و دورنگار: ۰۵۱-۳۸۳۲۳۵۵۳

سایت: www.minufar.ir - ایمیل: minufar@yahoo.com

پیشگفتار

«طنز» در ادبیات فارسی معاصر اصطلاحی امروزی است و «قدما اگر چه آن را در شعر و نثر به معنی نیش و کنایه آورده اند، از آن به عنوان یک اصطلاح ادبی ... یاد نکرده اند» (صلاخی، ۱۳۸۵: ۷). این واژه در اصل از زبان عربی به زبان فارسی راه یافته و به معنای تمحیر و استهزاء است و در اصطلاح ادب معاصر به آن دسته از آثار ادبی اطلاق می شود که با دستانمایه طعنه و استهزاء به نشان دادن عیبه‌ها، زشتیها، نادرستیها و کژیهای فرد و جامعه می پردازند. این کلمه، برابر نهاده واژه SATIRE انگلیسی است که از زبان لاتین اقتباس شده و به معنای "ظرفی پر از میوه های گوناگون" بوده است که مردمان روزگار باستان با یکدیگر از ایزدان زراعت، پیشکش می کرده اند. (BENET، 1987، ذیل ماده طنز).

دهخدا در لغت نامه ذیل ماده طنز، معانی «بر کسی خنداندن»، «عیب کردن»، «سخن به رموز گفتن»، «طعنه» و «سخریه» را آورده است. دکتر سید وئیل جانسون، شاعر و فرهنگ نگار انگلیسی (۱۷۷۲-۱۶۹۶)، در فرهنگ زبان انگلیسی خود طنز را کلامی می داند که رذالت و حماقت آدمیان را به باد سخره می گیرد. خزمشاهی (۱۳۸۳: ۱۹۲) می نویسد: "طنز کلامی است که نکته ای در بر دارد و با خوش باشی و شنگولی و یک نوع شادی، بیان می شود." جاناناتان سویفت (۱۷۴۵-۱۶۶۷)، نویسنده انگلیسی، درباره طنز می گوید: "طنز آینه ای است که بیننده، چهره هر کسی جز خویشان را در آن می بیند و این علت عمده استقبال است که نسبت به طنز در دنیا وجود دارد و باز به همین خاطر است که کمتر کسی از آن می رنجد" (به نقل از داد،

۱۳۷۸، ص ۲۰۹). شفیع کدکنی (۱۳۸۰: ۳۰۲) تعریفی از طنز به دست می دهد که معتقد است جامع تر و دقیق تر از آن را در هیچ زبانی نیافته است. او طنز را "تصویر هنری اجتماع نقیضین و ضدین" تعریف می کند و توضیح می دهد که "در مرکز تمام طنزهای واقعی ادبیات جهان، از داستانهای چخوف گرفته تا حکایات عیید و کلمات قصاری که از بزرگان ادب و هنر نقل می کنند و از مقوله طنز شمرده می شود، این تصویر هنری اجتماع نقیضین قابل رؤیت است."

در نهایت بیان خنده و طنز بسیاری بیان داشته اند که درباره علت خنده و این که چرا اصلاً انسان خنده می گیرد، در طول تاریخ بحثها و جدلهای بسیاری میان فلاسفه و دیگر اندیشمندان در گرفته است. برخی متفکران بر این باورند که وقتی دو چیز متضاد یا متناقض در کنار هم قرار بگیرند، خنده ایجاد می شود (صلاحی، ۱۳۷۷: ۶). اندیشمندان دیگری خنده را ناشی از بی تناسبی چیزها دانسته اند؛ به عبارت دیگر، رویدادهای خلاف انتظار، آدمی را به خنده وامی دارند (همان: ۷). کانت، فیلسوف آلمانی، گفته است: "یکی از علل خندیدن این است که نتیجه یک مساله یا حادثه طوری باشد که ما انتظارش را نداشته باشیم. یعنی خنده خود را در برابر اموری خلاف عادت و انتظار ببیند و شعور خود را غافلگیر کند. باید و در شگفت بماند" (بهزادی اندوهجردی، ۱۳۷۸: ۱۲۲-۱۲۳).

از سوی دیگر، اگر چه طبیعت طنز بر خنده استوار است، اما باید توجه داشت که در طنز - بر خلاف کمدی، هجو، و لطیفه - خنده غایت و هدف نیست، بلکه وسیله ای است برای بیان نارساییها و آگاه ساختن مخاطب نسبت به رذالتها و نارواییهایی که در متن جامعه جریان دارد. طنزپرداز گرچه به ظاهر ممکن است ما را بخنداند، اما در باطن، انسان را به اندیشیدن وامی دارد. به گفته افلاطون (به نقل از کریستال، ۱۹۹۸)، هنگامی که به رفتار یا گفتار مضحک دیگران می خندیم، در حقیقت آمیزه ای از

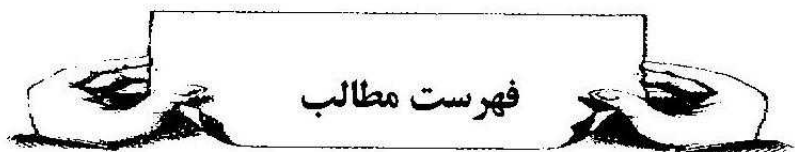
لذت و اندوه را تجربه می کنیم. به باور شفيعی کدکنی (۱۳۸۰: ۳۰۳) نیز "میان طنز و خنده ... ملازمه ای نیست، گاه، یک طنز می تواند شخصی را بگریاند." وی از ادبیات کلاسیک فارسی داستان مردی را شاهد می آورد که در تموز گرم نیشابور، یخ می فروخت و کسی خریدارش نبود و سرانجام گفت: "نخریدند و تمام شد!" او می افزاید که این داستان "از دردناکترین طنزهای جهان است." ایرج پزشک‌زاد (به نقل از نبوی، ۱۳۸۰: ۱۵۴) نیز تأکید می کند که "طنز ممکن است ما را بخنداند، اما الزاماً -نده آور نیست. ... عکس العملی که طنز ایجاد می کند، غالباً فقط یک اسباب بازی است. ... رضايت خاطر و خنده ای درونی است"؛ یا به گفته حکیم سنایی غزنوی، خنده ای است بی لب و دندان. خرمشاهی (۱۳۸۳: ۱۹۹) نیز معتقد است که طنز تأمل خواننده را بر می انگیزد و صرفاً ممکن است یک تبسم درونی پدید آورد. این مجموعه که باهدف کاوش و بررسی آثار طنز در اشعار مولانا گردآمده، به تبیین این موضوع در اشعار مولانادره نبوی و غنای وسایر اشعار طنز آمیز وی پرداخته است.

در پایان سخن از همه عزیزانی که این مجموعه را مطالعه نموده و هر گونه انتقاد، نظر، پیشنهاد نسبت به این کتاب دارند، تشکر و هشتمند است نظرات، انتقادات و پیشنهادات خود را به وسیله پست الکترونیکی ALI.JAFARI@GMAIL.COM در میان گذارند تا در مراحل بعدی تصحیح و تکمیل گردد. در شاء الله...

پیروز علی...

عزت نعیمی - علی جعفری و مریم احتشام پور

بهمن ماه ۱۳۹۶

عنوان صفحه

فصل اوّل: کلیات ۱۳

مقدمه: ۱۵

تعریف لغوی طنز ۱۵

تعریف اصطلاحی طنز: ۱۶

بیان مسأله: ۱۸

پیشینه ی مطالعات طنز در میان شعرا و اندیشمندان ۱۹

فصل دوم: طنز و سیر تاریخی آن در ادبیات فارسی ۳۱

مقدمه: ۳۲

تفاوت طنز با هجو و هزل: ۳۵

جایگاه طنز در اشعار مثنوی و معنوی مولانا: ۳۶

نگاهی مختصر به طنز از دیدگاه غربیها: ۴۲

نظریه فروید درباره طنز: ۴۲

- ۴۳..... هدف و خاستگاه طنز:
- ۴۶..... طنز و آزادی
- ۴۹..... سیر طنز در ادبیات فارسی
- ۶۱..... فصل سوم: طنز در اشعار مولانا
- ۶۳..... جایگاه طنز در اشعار مثنوی و معنوی:
- ۶۶..... طرز از نظر نحوه ارائه و عرضه
- ۶۹..... طنزهای مثنوی و معنوی از نظر رعایت شرم و حیا و عفت کلام
- ۷۱..... طنزهای مثنوی از نظر شیوه حرف زدن و نوع برخورد
- ۷۵..... طنزهای مثنوی از نظر نتایج اهداف
- ۷۶..... حکایت امیر و غلام نماز باره
- ۷۹..... طنزهای مثنوی از نظر خنده دار بودن محتوا
- ۸۳..... فصل چهارم: بحث و نتیجه گیری
- ۸۵..... نتیجه گیری